

Római jog - levelező III.

A dolgok
A tulajdon
A birtok

a vagyon

- Vagyon (***familia pecuniaque* —> *patrimonium* / *bona***):
  az azonos célra rendelt gazdasági érdekű (azaz pénzben kifejezhető)
  - jogosultságok és
  - kötelezettségek összessége.

A jogviszonyokat vagyonná a közös állandó cél fogja össze:
- természetes személynél az ember általános életcéljai,
- jogi személynél pedig az az önállósult cél, amely jogalanyisággal van felruházva.

Kivételesen ideiglenes cél is lehet vagyon alanya, mint
pl. a nyugvó hagyaték vagy
a csődvagyon esetében.

a vagyon tárgya

A vagyon alkotó elemeit jelentő jogosultságok és kötelezettségek a vagyon-tárgyak („vagyontételek”):

- a vagyon alanyának valamennyi dolgán fennálló **tulajdonjogai,**
- az ún. **idegen dologbeli jogok,**
- a **kötelmi követelések,** ill. **tartozások.**

a jogosultságok a vagyon **aktívái**, a kötelezettségek pedig annak a **passzívái**

a vagyonbeli aktívák összértéke adja a bruttó vagyont, s ha ebből levonjuk a passzívák összértékét, kapjuk a tiszta vagy nettó vagyont.

attól függően, hogy a vagyonon belül az aktívák vagy a passzívák értéke van-e túlsúlyban, beszélünk aktív, illetőleg passzív vagyonról

A rómaiak a tulajdon esetében magát a DOLGOT tekintették vagyonalkotó résznek.
Ennek megfelelően a vagyonon belül különbséget tettek
res corporales és ***res incorporales*** között, értve előbbin a tulajdonjog tárgyait,
utóbbin a vagyonba tartozó minden más jogot és kötelezettséget.

(Gaius II.12-14.)

a dolog - *res*

a külvilágnak olyan önálló része, ami
- állandó tulajdonságai folytán
- más testi tárgyaktól megkülön-böztethető és
- jogviszonynak (tulajdonnak) önálló tárgya lehet

jogi szempontból ezért nem dolgok:
a) a külvilágnak azok a részei, me-lyek emberi uralom alá egyáltalán nem vonhatók, pl. az égitestek, a tengerfenék,
b) a szabad ember teste
(de!! a levágott haj, a kihúzott fog),
c) a dolog-alkatrészek
(mert nincsen önálló létük)
d) a dologösszességek.

dologösszesség

universitas rerum distantium
több **önálló**, de **azonos jellegű és rendeltetésű**,
gazdasági kapcsolatban álló dolognak
összefoglalása egy gyűjtőfogalom alá
(nyáj, gulya, ménes, könyvtár, négyesfogat)

- a közös gyűjtőnévvel jelölt dolgok megtartják jogi önállóságukat,
  pl. a nyájba tartozó minden egyes állat tulajdonjogát önállóan kell vizsgálni (mindegyikre külön áll be az elbirtoklás).
- a dologösszességnek mégis van jogi jelentősége, mert a benne foglalt dolgok a gyűjtőnevük alatt
  - együttesen vindikálhatók (***vindicatio gregis***),
  - elzálogosíthatók,
  - haszonélvezetbe adhatók (***ususfructus gregis***),
  - róluk egyetlen ügyletben (pl. adásvétel, végrendelet) lehet rendelkezni

felszerelés - tartozék

Egymástól **különböző** jellegű önálló dolgok közt is állhat fenn gazdasági kapcsolat olyan módon, hogy
egyikük mint mellékdolog egy másik dolog, mint fődolog (***res principalis***) állandó szolgálatára, vagy legalább is használhatóbbá tételére van rendelve,
anélkül azonban, hogy ezzel önálló dolog jellegét elveszítené.

tartozék - ***pertinentia***
ha a mellékdolog egyetlen dologból áll,
pl. az evező a csónak,
a kulcs a szekrény,
a fedő a fazék,
a kötőfék a ló tartozéka

a tartozék jogi jelentősége abban van, hogy a fődologra kötött szerződés hatálya **az üzleti szokások szerint** terjed ki rá vagy sem

felszerelés - ***instrumentum***
mellékdolgok meghatározott köre van a fődolog céljának szolgálatára rendelve
pl. ***fundus cum instrumento***,
taberna instructa

a felszerelésről **kifejezetten rendelkezni kell** a szerződésben;
jelentősége annyi, hogy a rendes üzemvitelhez szükséges dolgokat és azok mennyiségét a fődologról rendelkező ügyletben nem kell tételesen meghatározni

forgalmon kívüli dolgok (*res extra commercium*)

A jogi értelemben dolognak minősülő tárgyak közül némelyeket a római jog különös meggondolásokból kivett a magánjog szabályai alól és részint
a szakrális jog, részint
a közjog szabályozása alá utalt.
Ezek az ún. forgalmon kívüli, másként **forgalomképtelen dolgok** (***res quarum commercium non est***).
Forgalmon kívüliségük abban áll, hogy rajtuk semmiféle magánjog (tulajdonjog, idegen dologbeli jog, birtokjog) fenn nem állhat és a róluk rendelkező szerződés, ill. más ügylet érvénytelen.

res divini iuris

eredetileg az istenek tulajdonában levőknek tekintették, ezért a ***ius sacrum*** uralma alatt állottak.
később azzal fejezték ki forgalmon kívüli voltukat, hogy ezek nem tartozhatnak senki vagyonába (***nullius in bonis est***).

res publicae

a ***populus Romanus*** dolgai közül forgalmon kívüliek az ún. ***res in usu publico*** (másként: ***res publico usui destinatae***), a római állam közhasználatra rendelt javai.

res in commercio = res privatae

mindazok a dolgok, melyeket a tételes jog nem rekeszt ki a magánjogi forgalomból, forgalomképesek (***res in commercio***).

Ezeket a ***res publicae***vel szembeállítva ***res privataenek*** is nevezzük, tekintet nélkül arra, hogy magánjogok valóban fennállanak-e rajtuk vagy sem.
[ide tartoznak az uratlan (gazdátlan) dolgok (***res nullius***) is]

A forgalomképes dolgokat eltérő természeti tulajdonságaik, ill. gazdasági szerepük alapján különböző szempontok szerint csoportosíthatjuk.

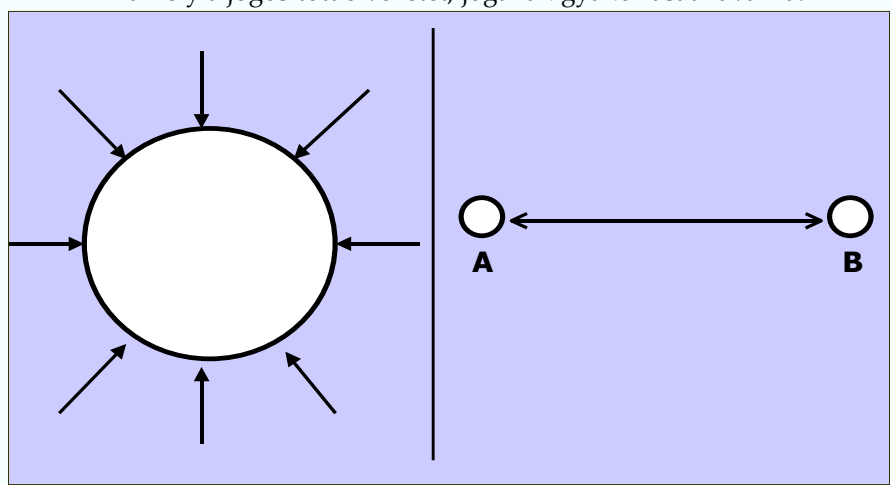
Az így nyert dologosztályoknak adott esetben eltérő jogi megítélése lehet.

- ingók - ingatlanok
- helyettesíthető dolgok - helyettesíthetetlen dolgok
- elhasználható dolgok - elhasználhatatlan dolgok
- osztható dolgok - oszthatatlan dolgok
- egyszerű dolgok - összetett dolgok
- *res mancipi - res nec mancipi*

a dologi jog

Dologi jogok azok az ún. **egypólusú jogviszonyok**, amelyek a jogosítottnak (elvileg) teljes vagy részleges gazdasági kihasználást (élvezetet) biztosítanak egy dolog felett azáltal,

hogy **mindenki mást eltiltanak** a dologra való minden olyan behatástól, amely a jogosított élvezetét, jogának gyakorlását zavarná.

a dologi jog (2)

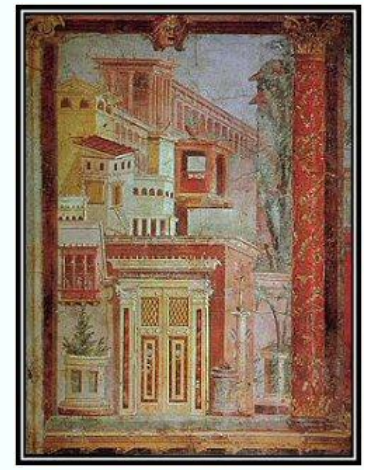
a) Szemben a relatív szerkezetű kötelmi jogokkal, melyek egy vagy több meghatározott személy között állnak fenn, akik szabályként kölcsönösen jogosítva és kötelezve is vannak,
a dologi jogok **abszolút szerkezetűek**: azaz a dologi jogosulttal szemben őt magát leszámítva mindenki más (tehát az egész emberiség) áll kötelezettként, de az ő kötelezettségük kimerül a puszta nem tevésben, a jogosult joggyakorlásának zavarásától való tartózkodásban.

b) Dologi jog tárgya csak **forgalomképes önálló dolog** lehet.
Alkatrészen külön dologi jog fenn nem állhat, az összetett dolgon fennálló tulajdonjog kiterjed annak minden részére.
Ha a dolog utóbb forgalomképtelenné válik, akkor a rajta fennállott dologi jog ugyanúgy megszűnik, mint amikor a dolog elpusztul.

c) A dologi jogok védelmére **petitórius jogeszközök** szolgálnak: a meglévő birtok védelmére alperesi pozícióban ***exceptió***k, az elveszett birtok visszaszerzésére pedig az ***in rem actio***k (***vindicatio***k)

a dologi jog (3)

d) **A dologi jogok köre zárt**, azokat a törvény taxatíve állapítja meg, a felek magánautonómiája tehát nem terjed ki új dologi jogok létesítésére.

Két nagy csoportjukat szokás megkülönböztetni:
1. ***ius in re propria***, vagyis a tulajdonjog,
2. ***iura in re aliena***, az ún. idegen dologbeli jogok:
- a szolgalmak (***servitus*** és ***ususfructus***),
- az örökhaszonbérlet (***emphyteusis***),
- örökbérlet v. felülépítményi jog (***superficies***)
- zálogjog (***pignus*** és ***hypotheca***).

(3.) harmadikként ide sorolhatók tkp. a birtokjogok (***iura possessionis***) is, mivel a birtok jogi tény, amelynek joghatásai a birtokvédelem és meghatározott feltételek között a tulajdonkeletkeztetés.

a tulajdonjog fogalma

A tulajdonjog (***dominium, proprietas***) az a legteljesebb dologi jog,
1. melynél fogva a tulajdonos (***dominus***) a tulajdonjog tárgyául szolgáló dologra bárki jogosulatlan behatását kizárhatja és
2. dolgában mindazt megteheti, ami más jogait nem sérti

1. A kizárandó behatások alapjában véve kétfélék:
   a) valaki idegen dologbeli jogot formálva a dologra (jogára hivatkozva) zavarja a tulajdonost annak békés birtoklásában = zavarás,
   b) a tulajdonjog tárgyát jogosulatlanul tartja birtokában = kivetés.

- a) a kizárás eszköze az első esetben elsősorban az *actio negatoria*,
- b) a másodikban a *rei vindicatio* és az *actio Publiciana* lesz.

A tulajdonos kizárási hatalmasságát nevezzük a tulajdonjog NEGATÍV OLDALÁNAK

A tulajdon, mint társadalmi viszony a kizárás jogi eszközei biztosításával lett jogi viszonnyá, s ezek teszik ki a tulajdoni jogviszony lényegét: ha tulajdonos vagyok, vindikálhatok, s megfordítva, ha megillet a vindikálás joga, akkor tulajdonos vagyok - „*meum est ex iure Quiritium*".

a tulajdonjog tartalma

2. A negatív oldal csupán a békés birtoklást biztosítja a tulajdonos számára, de ez utóbbi teremti meg a valóságos lehetőséget
a dolog élvezetére, s vele való tényleges és jogi rendelkezésre.

Ezt a dologélvezeti lehetőséget nevezzük a tulajdonjog pozitív oldalának.
A POZITÍV OLDALBAN egybefoglalt jogosultságok kimerítően (taxatíve) fel nem sorolhatók - általánosságban vannak a tulajdonosnak megadva: a törvény megszabta határokon belül a tulajdonos elvileg teljes jogi hatalommal bír a dolog felett.
A pozitív oldalt kitevő jogosultságok legfontosabbjai gyakorlati okokból mindazonáltal nevesítve vannak:

- a) a tulajdonost e szerint a dologgal való tényleges rendelkezés körében megilleti
  - a bírhatás és birtoklás joga (*ius habendi, possidendi*)
  - a használat és gyümölcsöztetés joga (*ius utendi et fruendi*),
  - elhasználás vagy éppen a megsemmisítés joga (*ius abutendi, annihilandi*),
- b) a jogi rendelkezés körében
  - az élők közti vagy halálesetre szóló ügylettel való elidegenítés joga (*ius distrahendi*) és
  - az idegen dologbeli jogokkal való megterhelés joga (*ius onerandi*).

a tulajdonjog határai

A tulajdon a legtartalmasabb és legteljesebb dologi magánjog - a dolog feletti gyakorolható teljes jogi uralom,
azonban mégis csak a jogrend által szabott határok között.

A határokat a jogrend a mindenkori társadalom szükségletei alapján állapítja meg.

A római jogban a tulajdon korlátozásai (határai) háromfélék:

- szomszédjogok,
- közérdekű korlátozások
- elidegenítési tilalmak

elidegenítési tilalmak

a tulajdonjog elidegeníthető és idegen dologbeli joggal megterhelhető
kivételes esetekben azonban ezek a jogosítványok elvonhatók

- törvény (jogszabály),
- *magistratus*i intézkedés,
- ügyleti rendelkezés által

1. Az ún. törvényi, azaz törvényen alapuló elidegenítési tilalmak ellenére eszközölt rendelkező ügyletek semmisek.
   Ilyen tilalom alatt állnak:
- a) a hozományul adott itáliai telek,
- b) a gyámolt bizonyos dolgai (*res pupilli*),
- c) a peres dolog (*res litigosa*) Augustus egyik *edictum*a értelmében, mely az elidegenítést egyszersmind büntette is.

2. Semmisek a hatósági elidegenítési tilalomba ütköző rendelkezések. A tilalmat a *magistratus decretum*a létesíti, jogszabály alapján
   Ilyen tilalom alatt áll:
- a tékozló (*prodigus*), akit a *praetor* könnyelműsége miatt tilt el vagyona kezelésétől (*bonis interdicere*),
- a hagyatéki dolog a hitelezők kérésére, ha az örökös örökösi minősége körül kétely merült fel (*heres suspectus*)

elidegenítési tilalmak (2)

3. elidegenítési tilalom kiköthető jogügyletben
(szerződésben vagy végrendeletben) is

a) Az élők közti ügyletben előírt elidegenítési tilalom
- a klasszikus jogban csupán kötelmi hatályú: megszegése az elidegenítést nem teszi semmissé, csak kártérítésre kötelezi az elidegenítőt.
- Justinianus dologi hatályt ad a szerződésen alapuló elidegenítési tilalomnak is - semmis az ügylet

b) A végrendeletben foglalt tilalom olyankor, amidőn megállapítható,
- hogy kinek a javát szolgálja – figyelembe veendő – kihat az ügylet érvényességére,
- ellenkező esetben – a tilalmat nem írottnak (*nudum praeceptum*) kell tekinteni – nem hat ki az ügylet érvényességére.

I. a quiritar tulajdon

A ***ius civile*** szerinti, tehát valódi római tulajdon (***dominium ex iure Quiritium***) létrejöttéhez három feltétel együttes megléte volt szükséges, melyek valamelyikének hiánya sajátos tulajdoni alakzatokat eredményezett:

- a) Quiritar tulajdon alanya csak ***ius commercii***vel bíró önjogú személy, azaz ***civis*** vagy legalábbis ***latinus*** lehet.
- b) Quiritar tulajdon tárgyául csak erre alkalmas dolog szolgálhat. Ilyen minden forgalomképes dolog a tartományi telek kivételével.
- c) Quiritar tulajdont csak erre alkalmas szerzésmóddal lehet megszerezni.

Keresete: a ***rei vindicatio*** –
a saját tulajdonjogát állító keresete –
a pertárgyként megjelölt dolog birtokosa ellen
– a dolog kiadása iránt.

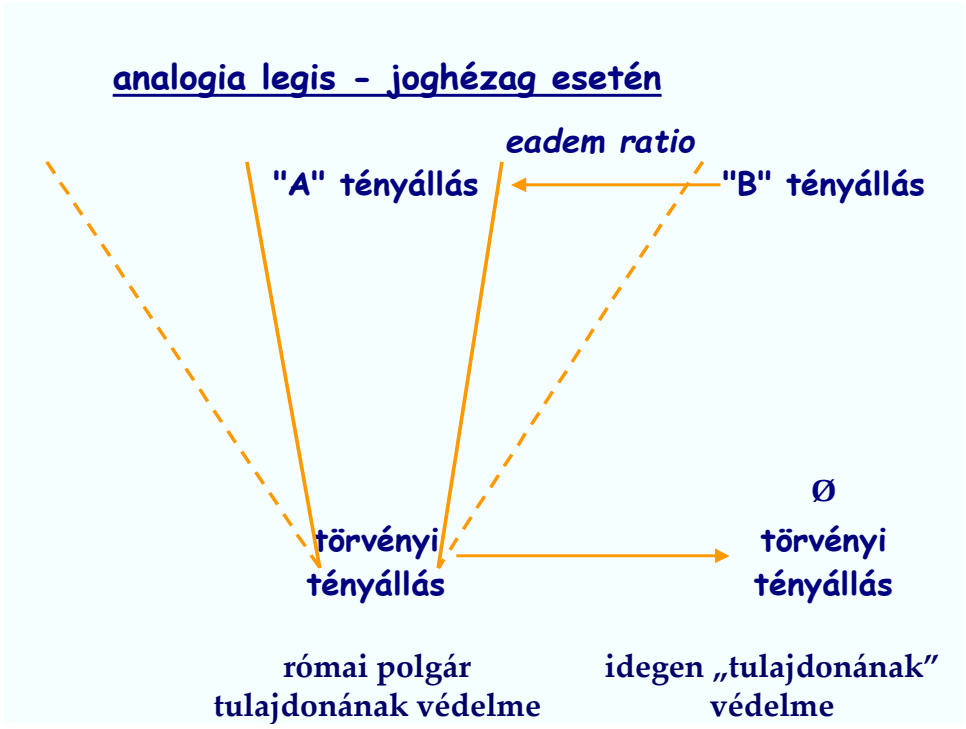
II. a *peregrinus* tulajdon

Miként általában vagyonjogai nem lehettek, az idegent nem illethette római tulajdon sem.
A meghódított területeknek azokat a lakóit, akiket nem tettek rabszolgává, a rómaiak meghagyták (egészen vagy részben) javaik birtokában.

A *peregrinus*ok azonban nem nyertek dolgaik fölött quiritar tulajdonjogot, nem élhettek tehát a római tulajdonvédelmi eszközökkel sem,
javaik védelméről csupán a megtűrt helyi jogok gondoskodtak.

Később azonban a római hatóságok (a ***praetor*** és a tartományi helytartó) is védelmet nyújtottak nekik, megadván számukra a római tulajdonkereseteket, mint ***utilis actio***kat („*si civis esset*") – ***ANALOGIA LEGIS***.

A köztársaság korában ezzel a *quiritar* tulajdon mellé új tulajdonféleség lépett, a ***peregrinus*** tulajdon (***dominium ex iure gentium***).
Ennek a jelentősége azonban a polgárjogok fokozatos kiterjesztésének arányában csökkent,
a ***constitutio Antoniniana*** (Kr.u. 212.) után pedig gyakorlatilag eltűnt, átalakult római tulajdonná.

III. a tartományi telek tulajdona

Az állami tulajdonban álló tartományi telkeken belül a *principatus* elején különbséget tettek

a *senatus*nak adózó ***fundus stipendiarius*** és
a *princeps*nek adózó ***fundus tributarius*** között aszerint,

hogy az adózó telek a *senatus* vagy a császár kormányzata alatt álló provinciákban volt-e.

A magánosok jogát ezek felett nem nevezték tulajdonjognak,
csupán ***possessio et ususfructus***-nak, bár ez annak tartalmilag megfelelt.
Lehetett róla élők között és halálesetre szólóan rendelkezni,
csupán a bérfizetési kötelezettség utalt a jogosult különleges helyzetére.

A jogosultnak nem csupán a birtokvédelmi eszközök álltak rendelkezésére,
hanem megkapta a *quiritar* tulajdonos jogvédelmi eszközeihez hasonló petitórius kereseteket is.
A *praetor*, ill. a tartományi helytartó utánképzetten adta meg a védelmet:
a tulajdonjogra való utalás („*eius esse*") helyett a megfelelő módosított kitételt írva: „*Ha kiderül, hogy A.A. a telket bírhatja, birtokolhatja, gyümölcsöztetheti*", vagyis egy ***in factum concepta actió***t adott.

A *principatus* végéig, a Kr.u. 270-es évekig ismert ez a forma.

IV. az ún. bonitár tulajdon

Quiritar tulajdon szerzésére alkalmas szerzésmódok voltak már ősidőktől fogva az ún. eredeti szerzésmódok,
származékos szerzés esetén pedig a ***res mancipi***re a ***mancipatio***,
a ***res nec mancipi***re a formátlan ***traditio***,
mindkettőre pedig az ***in iure cessio***.

Ha valaki ***res mancipi***t annak tulajdonosától puszta ***traditió***val szerzett meg, nem vált a dolog *quiritar* tulajdonosává, hanem az továbbra is az átruházóé maradt,
aki tehát a dolgot akár vissza is követelhette a szerzőtől mindaddig, amíg utóbbi a dolog *quiritar* tulajdonát elbirtoklás révén meg nem szerezte.

A ***res mancipi*** átruházására a civiljogban előírt formaságok azonban elvesztették gyakorlati jelentőségüket a *praetor*i ***edictum*** újításai eredményeként.

Az ***edictum*** ui. ***in rem*** védelmet adott mindenkinek,
- aki valamely dolgot egy jogszerű szerzéscím (***iusta causa***) alapján
- jóhiszeműen (***bona fide***) szerzett,

akár tulajdonostól, akár nemtulajdonostól,
formaszerűen vagy formátlanul -

„in bonis esse, rem in bonis habere."

IV. az ún. bonitár tulajdon (2)

Publicius *praetor* a Kr.e. II. században az *edictumá*ban meghirdetett keresetformulában egy ***FICTIÓ***val ugyanis arra utasította a bírót, hogy a birtokból kiesett elbirtoklófélben lévőt tekintse úgy, mintha az elbirtoklási idő letelt volna (*„si annum possedisset"*),
az *usucapio* többi feltételének érintetlenül hagyásával.

Ez a szokásosan ***actio Publiciana*** néven emlegetett kereset tehát nem más mint egy ***rei vindicatio fictitia***, amelyhez a felperesnek két pozitív feltételt kell bizonyítania:

1. a szerzéscímet (***iustus titulus***), és azt,
2. hogy a szerzéscím alapján birtokba is lépett.

Ebből következően a *praetor* az ***in iure*** perszakaszban a felperes előadása szerint választotta meg a kiadandó performulát:

a) a ***rei vindicatio***ét, ha a felperes azt állítja, hogy a szerzéscím alapján egy olyan időpontban lépett birtokba, mely óta a birtok elvesztéséig a törvényszabta elbirtoklási idő letelt,
b) az ***actio Publiciana***ét, amennyiben felperes ennél rövidebb idejű jogcímes birtokot állít.

A római jogi tulajdon formák

Tulajdoni formák	Feltételek - Feltétel hiány	Védelem eszköze	Időbeli elhelyezkedés
Quiritar tulajdon	a) Quiritar tulajdon alanya csak ius commerciivel bíró önjogú személy, azaz civis vagy legalábbis Latinus lehet. b) Quiritar tulajdon tárgyául csak erre alkalmas dolog szolgálhat. Ilyen minden forgalomképes dolog a tartományi telek kivételével. c) Quiritar tulajdont csak erre alkalmas szerzésmóddal lehet megszerezni.	civiljogi rei vindicatio	Mindvégig fennáll
Pregrinus tulajdon	hiányzik a "tulajdonos" ius commercii-je	utilis rei vindicatio	preklasszikus jogtól a Constitutio Antoniniana-ig
Tartományi telek "tulajdona"	tárgya tartományi telek, ami nem lehet quiritar tulajdon tárgya	in factum actio a rei vindicatio mintájára	preklasszikus jogtól 270-75-ig, Aurelianus császár törli el a tartományi telek kategóriáját
Bonitár (praetori) tulajdon	nem megfelelő szerzésmóddal jutottak hozzá a res mancipihez, vagy nem tulajdonoostól szerezték	actio Publiciana (fictitia actio)	A quiritar és bonitár tulajdon kettőssége ezért már a klasszikus korban is csupán archaizmus volt, melyet Justinianus törölt el véglegesen.

a tulajdonjog tartalma

A tulajdonjog az a legteljesebb dologi jog,
1. melynél fogva a tulajdonos (***dominus***) a tulajdonjog tárgyául szolgáló dologra bárki jogosulatlan behatását kizárhatja és
2. dolgában mindazt megteheti, ami más jogait nem sérti

A tulajdonos dologélvezeti lehetőségét nevezzük a tulajdonjog pozitív oldalának.

A POZITÍV OLDALBAN egybefoglalt jogosultságok kimerítően (taxatíve) fel nem sorolhatók - általánosságban vannak a tulajdonosnak megadva: a törvény megszabta határokon belül a tulajdonos elvileg teljes jogi hatalommal bír a dolog felett.
A pozitív oldalt kitevő jogosultságok legfontosabbjai gyakorlati okokból mindazonáltal nevesítve vannak:

- a) a tulajdonost e szerint a dologgal való tényleges rendelkezés körében megilleti
  - a birhatás és birtoklás joga (*ius habendi, possidendi*)
  - a használat és gyümölcsöztetés joga (*ius utendi et fruendi*),
  - elhasználás vagy éppen a megsemmisítés joga (*ius abutendi, annihilandi*),
- b) a jogi rendelkezés körében
  - az élők közti vagy halálesetre szóló ügylettel való elidegenítés joga (*ius distrahendi*) és
  - az idegen dologbeli jogokkal való megterhelés joga (*ius onerandi*).

a birtok jelensége

A jogi műnyelvben birtoknak legtágabb értelemben azt a **tényleges állapotot** nevezzük melyben valaki akkor van,

- midőn a **közvetlen, fizikai hatalmában** tart egy dolgot, vagy
- midőn legalábbis **meg van a lehetősége** arra, hogy a dolgot a maga szokásszerű rendeltetése szerint használja.

Azt, hogy mikor tekinthető egy birtokállapot megvalósultnak, mikor van valaki egy dolog tekintetében „**birtokhelyzetben**" a **gyakorlat és szokások** szabják meg.

a. Az **értéktárgyakat**, személyes holminkat, ipari termékeket szorosabb őrizetben, elzárva, elraktározva tartjuk.

b. **Más ingó dolgoknál** lazább a kapcsolat, így pl. birtokoljuk a legelőn levő állatot, az erdőben hagyott kitermelt fát, az építkezéshez felhalmozott építőanyagot.

c. A leglazább a kapcsolat az **ingatlanok** tekintetében, de ez is igen változatos lehet. Másként birtokoljuk pl. a szántóföldet, a kertet, az erdőt, a havasi legelőt, a művelés alatt nem álló telket, az időszakosan használt nyaralót.

Az ingatlanok birtoklásához elegendő, **ha meg van a lehetőség**, hogy a birtokos odajusson, vagyis a birtok mindaddig fennmarad, a **míg a birtokost a hozzájutásban nem akadályozzák**.

a birtok elemei

A birtoknak – bármilyen legyen is a szokásszerű birtokállapot – **két elemét** lehet megkülönböztetni:

animus possidendi	*corpus possidendi*
kell, hogy a birtokos **akarjon birtokolni**	szükséges, hogy birtoklási akartát **külső tényekben** is megvalósítsa

a birtokláshoz **mindkét elem együttes megléte** szükséges

Animus nélkül nincs birtoklás: a puszta testi közelség, még ha az adott dolgot szokásosan így is szoktuk birtokolni, **még nem teremt birtokot**, ha a birtoklási szándék hiányzik.

Másrészt a **puszta birtoklási akarat sem elegendő** a birtok létrejöttéhez, hanem szükséges annak **ténylegessé válása**, a **corporális elem** megvalósulása.

Az *animus* és *corpus* **nem két különálló** mozzanata a birtoknak, hanem az egyik a másik nélkül nem létezhet.

A *corpus* az **akarat külső megnyilvánulása**, a külvilág számára **csak** a *corpus* észlelhető, ezért a saját birtokra hivatkozónak csak ezt kell bizonyítania, az *animus*t az ellenkező bizonyításig **fennforgónak kell tekinteni - vélelem**.

a birtok, mint tény

A birtok, mint **puszta tényhelyzet** nem a jog teremtménye, létezett az állam és a jogrend kialakulása előtt is.

Amikor az állam a dologhasználat biztosítására jogokat (pl. tulajdonjog) teremt, ezzel azt akarja elérni, hogy **a dolgok birtoka a jogosultaknál legyen**: ezeknek megengedi a dolog birtoklását, mindenki másnak megtiltja azt.

Az ideális helyzet: a dolgok kizárólag azoknál vannak, **akiknek joguk is van rá**, vagyis ha a jogosult és a birtokos egyazon személy.

a valóságban azonban a dolgok tényleges birtoka az esetek egy részében **eltér a jogszerű** állapottól = a birtok ténye **független attól**, hogy a birtokosnak a **dologhoz van-e valamilyen joga** vagy nincs.

A birtokos azért birtokos, mert nála van a dolog
akár joggal
akár jogellenesen
mert tényleges uralmat valósít meg a dolog felett
akár önhatalmúlag, saját hatalmát gyakorolva,
akár mások közreműködésével.

JOGI TÉNY!

a birtok joghatásai - birtokjogok

A birtokhoz, mint jogi tényhez fűződő **jogkövetkezményeket kétfélék** lehetnek, s összefoglalóan **birtokjogoknak** (***iura possessionis***) nevezzük azokat:

A birtoklás önmagában, jogosságára vagy jogellenességére tekintet nélkül **védelemben** részesül (**védelmi hatás**)

A **védelmi hatás** általánosabb és jellegzetesebb

- általánosabb, mert a birtokos igénye a birtokállapot **zavartalan fenntartására** bárkivel szemben **pusztán a birtok tényéből** folyik.
- jellegzetesebb mert a **jogi tény** és a **joghatás kapcsolata szorosabb** a birtoknál, mint más jogoknál.

A birtoklás bizonyos **további feltételek** fennforgása esetén **tulajdonjogot eredményez**, illetőleg a tulajdonszerzés egyik elemeként szerepel (**tulajdon-keletkeztető hatás**)

Megkövetelt, hogy az **élők közötti forgalomban** a tulajdonjog keletkezésénél **a birtok meglegyen**.

A birtok a tulajdonszerzésnél kétféleképpen szerepel:

- mint **pillanatnyi birtok** a foglalás, a gyümölcsszerzés, tulajdonátruházás esetében, illetve
- mint **tartós birtok** az elbirtoklásnál.

possessio civilis

Szűkebb értelemben birtoknak mondjuk a birtokhelyzetet olyankor, amikor a **birtok ténylegességéhez birtokjog** is járul.
(Ellenkező esetben a birtoklást
egyes esetekben ***naturalis possessio***nak
más esetekben ***detentio***nak vagy bírlalatnak nevezzük.
Ezen utóbbi esetekben a birtoklás ténybeli eleméhez **nem járulnak hozzá a birtokjogok**)

A szűkebb értelmű birtok (***civilis possessio***), illetve a másik két hatalmi helyzet között **külső megjelenésükben nincsen különbség**.
Egyazon dolgon a birtokos is, a *naturalis possessor* is, és a bírláló is **azonos**, az illető dolog birtoklása szempontjából tipikus, a dologra jellemző **birtokosi cselekményeket** végez.
Az elhatárolás csak **kívülről nem észlelhető tényezők** vizsgálata alapján lehetséges.

Ez az elhatárolási kérdés a római jog irodalmában régóta vitatott. Hiszen vannak **olyan helyzetek,** amelyeknél nem tűnik igazán logikusnak az egyik vagy másik csoportba való besorolás.

possessio civilis (2)

civilis possessornak volt tekintendő a római jog szerint:

- a tulajdonos,
- a jóhiszemű birtokos (vagyis aki azt hiszi, hogy az ő birtoklása nem sérti másnak a jogát, például azt hiszi, hogy a dolog az övé),
- a rosszhiszemű birtokos (vagyis aki tudja, hogy birtoklása jogrendbe ütközik, sérti másnak a jogát),
- a záloghitelező (*pigneraticius*),
- az örökhaszonbérlő (*emphyteuta*),
- a szívességi használó (*precarista*),
- a vitás dolog letéteményese (*sequester*).

Az ezen pozícióban lévő birtokosok helyzetében **az a közös**, hogy **birtokvédelem**ben részesülnek, vagyis **pusztán birtoklásuk tényének** igazolása után – bizonyos szabályok betartásával – **egyszerű**, peren kívüli, ***interdictális* védelmet** kapnak a *praetor*tól.

A források az utolsó négy esetben **mindkét felet birtokosnak** ismerik el, s azt mondják, hogy
- akinél a dolog van a **védelem szempontjából** birtokos (*possessor ad interdicta*)
- a másik fél pedig birtokos **a tulajdon-keletkeztető hatás** tekintetében (*possessor ad usucapionem*)

egyéb birtokfajták a joghatások alapján

A nem *civilis possessor*okat, vagyis a tágabb értelemben vett birtokosokat **két (illetve három) csoportba** oszthatjuk.

Naturalis possessio - Detentio

abszolút *detentio*

Ebben az esetben a dolog

- **forgalmon kívülisége** vagy pedig
- a **birtokló jogképtelen** volta akadályozza a birtokjogok megszerzését.

(Utóbbi eset akkor fordul elő, amidőn a hatalom alatti, vagy rabszolga nem a családfő, illetve a gazda részére szerez, hanem a maga számára pl. lop vagy sikkaszt.)

Nb. a tényleges birtokos *possessor* mivolta **vélelmezve** van!!

relatív vagy képviseleti *detentio*,

amikor is a dolog tényleges birtokosa más számára, más nevében (*alieno nomine*) birtokol, vagy

- mint **hatalomalatti személy,**
- mint **dologi jogosult** (haszonélvező, használó, örökbérlő),
- mint a más dolgát **kötelmi alapon** birtokló (pl. bérlő, munkavállaló, vállalkozó, megbízott, stb.)

(ezek **birtokközvetítő *detentor*ok**, mivel a birtok ténylegességét **más valaki számára** tartják fenn, aki gyakorolja a birtokjogokat, holott a dolgot magát valójában nem birtokolja)

egyéb birtokfajták a joghatások alapján (2)

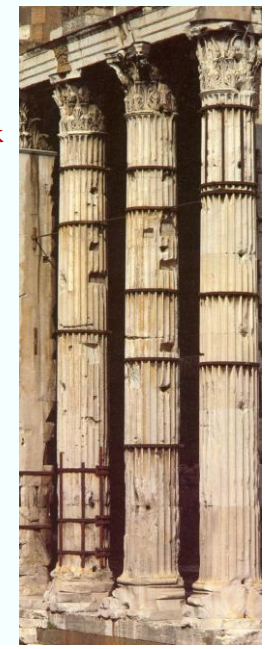
Vitatott, hogy már a klasszikus, vagy csak a poszt-klasszikus korban jött-e ehhez a hármas beosztáshoz **egy negyedik** - a ***iuris*** vagy ***quasi possessio***

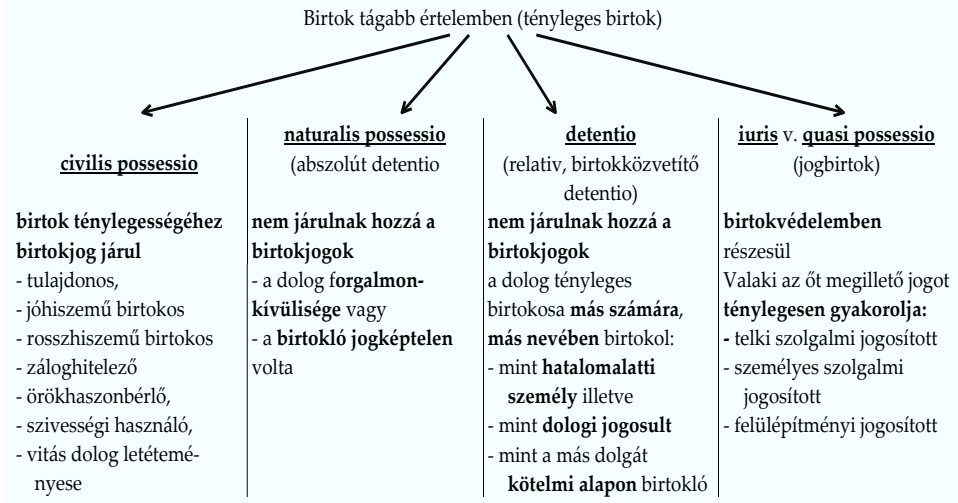
Ebben az esetben **bizonyos jogok gyakorlását** tekintették a birtoklás *corpore* eleme megnyilvánulásának – pl. haszonélvezet, egyes szolgalmi jogok

A ***civilis possessor*okhoz** hasonlóan a ***quasi (iuris) possessor*ok** is **birtokvédelemben** részesülnek.

A birtokközvetítő *detentor*ok és az abszolút *detentor*ok vagy naturális *possessor*ok **nem kapnak birtokvédelmet**, és tulajdont sem eredményezhet birtoklásuk.

Ugyanígy **ki van zárva** a **tulajdon keletkezés** lehetősége a **jóhiszemű birtokos kivételével** az összes többi *civilis possessor*nál és *iuris possessor*nál.

a birtok joghatásai - birtokjogok

A birtokhoz, mint jogi tényhez fűződő **jogkövetkezményeket kétfélék** lehetnek, s összefoglalóan **birtokjogoknak** (***iura possessionis***) nevezzük azokat:

A birtoklás önmagában, jogosságára vagy jogellenességére tekintet nélkül **védelemben** részesül (**védelmi hatás**)

A **védelmi hatás** általánosabb és jellegzetesebb

- általánosabb, mert a birtokos igénye a birtokállapot **zavartalan fenntartására** bárkivel szemben **pusztán a birtok tényéből** folyik.
- jellegzetesebb mert a **jogi tény** és a **joghatás kapcsolata szorosabb** a birtoknál, mint más jogoknál.

A birtoklás bizonyos **további feltételek** fennforgása esetén **tulajdonjogot eredményez**, illetőleg a tulajdonszerzés egyik elemeként szerepel (**tulajdon-keletkeztető hatás**)

Megkövetelt, hogy az **élők közötti forgalomban** a tulajdonjog keletkezésénél **a birtok meglegyen**.

A birtok a tulajdonszerzésnél kétféleképpen szerepel:

- mint **pillanatnyi birtok** a foglalás, a gyümölcsszerzés, tulajdonátruházás esetében, illetve
- mint **tartós birtok** az elbirtoklásnál.

a birtokvédelem

A birtokhoz fűződő két jogkövetkezmény (védelem, tulajdonkeletkeztetés) közül a védelmi hatás az általánosabb.

Míg a birtok csak további, szorosan körülírt feltételek meglétében eredményez a birtokos javára tulajdonjogot (tulajdon-keletkeztető hatás), a védelmi hatás pusztán a birtoklás tényleges-ségéhez fűződik a ***CIVILIS POSSESSOR*** részére.

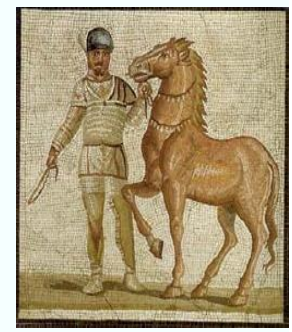
A birtokos számára a védelem szüksége két esetben merül fel:

a) ha a hibátlan módon szerzett dolog békés birtoklásában őt **zavarják** (ún. **birtokháborítás**): a birtokos igénye itt a **birtok-háborítás megszüntetésére** irányul;

b) ha tőle az általa birtokolt dolgot (akár egy harmadiktól hibásan szerzettet is) **TILOS ÖNHATALOMMAL elvonják** (ún. **kive-tés**): ilyenkor a birtokból kivetettnek **a korábbi birtokállapot helyreállítására** van igénye, tehát arra, hogy a dolgot vissza-kapja.

tilos önhatalom

Tilos önhatalomról itt akkor beszélünk, amidőn valaki szembeszökően megrovás alá eső módon jutott egy dolog birtoká-ba, éspedig:

a) ***vi***, azaz a dolgot az előző birtokos **erő-szakos** kivetésével foglalta el,

b) ***clam***, vagyis **alattomban**, a korábbi bir-tokos beleegyezése nélkül, annak háta mögött szerezte meg a dolog birtokát (pl. a tolvaj), (ez **csak ingónál** !! lehetséges)

c) ***precario***, amikor is a *precarista* az ingye-nes használatba – tetszés szerinti vissza-vonhatás mellett – kapott dolgot felszólí-tásra nem adja vissza (a visszaadás meg-tagadásától fogva hibás).

a birtokvédelem (2)

A **tilos önhatalommal** szerzett birtokot **hibás birtok**nak (*vitiosa possessio*) nevezzük, a birtokost pedig **hibás birtokosnak** (*vitiosus possessor*).

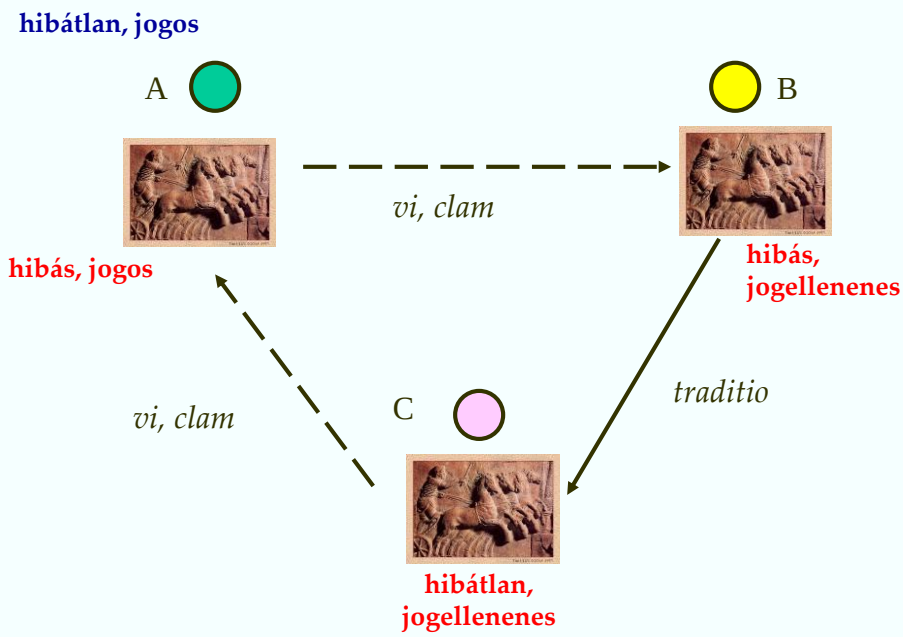
VI, CLAM, PRECARIO szerzett birtok

A birtok hibája (*vitium*) azonban csak relatív jellegű, ami azt jelenti, hogy a tilos önhatalommal szerző birtoka **csupán a kivetettel szemben tekintendő** *vitiosa possessio*nak, míg mindenki mással szemben birtoka hibátlan, tehát **velük szemben birtokvédelemben** részesül.

Fontos: a **birtok hibás volta nem esik egybe annak jogellenességével !!**

- Jogellenes birtokról (*iniusta possessio*) akkor van szó, amidőn a birtoklás - a **birtokszerzés körülményeire tekintet nélkül - objektíve sérti más jogát.**
- Hibás birtoknál ellenben csupán a **birtokhoz jutás módja** esik kifogás alá, holott lehetséges, hogy a **hibás birtokosnak joga van** a birtokláshoz; (pl. a tulajdonos erőszakkal visszaveszi a dolgát attól, aki azt egy harmadiktól szerezte. – lásd következő ábra!)

A tulajdonos így szerzett birtoka tehát **jogos**, megszerzése módját tekintve azonban **egyúttal hibás**.

possessorius eljárás

A birtokvédelmi eljárásban egyedül annak **a TÉNYkérdésnek** van jelentősége a vita eldöntése szempontjából, hogy
a felek közül **melyik tekintendő birtokosnak**, melyik **birtokháborítónak**, ill. **melyikük hibátlan** vagy **hibás birtokos** a másikkal szemben.

ezért nevezzük a birtokra alapított, a **birtokláshoz való jog** kérdésének **kizárásával** egyedül a *„possessum"* TÉNYE körül forgó pert ***possessorius*** (birtok-) pernek (a magyar jogi szóhasználatban **„sommás" birtok-pernek**), amely lehet, hogy csupán **ideiglenesen rendezi** a felek közti jogviszonyt,
míg a végleges rendezés a JOGkérdésre alapított ***petitorius* perre** (a magyar jogi nyelvben: **„rendes" birtok-perre**: tulajdonkeresetek, idegen dologbeli jogosultak keresetei) marad:
a birtokperben **esetleg alulmaradt jogos birtokos** később ezzel kényszerítheti a birtokvédelmi eljárásban győztes ellenfelét a dolog kiadására.

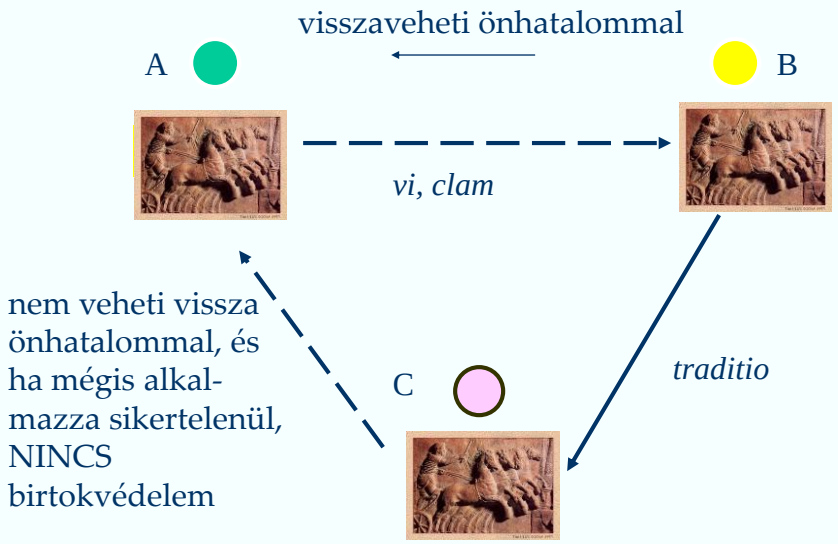
birtokvédelem a klasszikus jogban

A meglévő **birtok háborítás** elleni védelmére és a **tilos önhatalommal elvont birtok visszaszerzésére** a
- *praetor*i ***INTERDICTUM***ok szolgáltak, ill.
- ugyanazon feltételek mellett magának **a hibátlan birtokosnak** az önhatalom gyakorlása.

A két védelmi eszköz közti **választás a birtokos joga**, a gyakorlatban azonban a sértett fél rendszerint **olyankor folyamodik** hatósági védelemért, amidőn a sérelem önhatalommal való kiküszöbölésére irányuló előző kísérlete **nem járt sikerrel**.
A klasszikuskori interdiktális védelem tehát **nem is annyira** az **önhatalom alkalmazása ellen** irányult (csak ha az tilos), mint inkább **azt támogató** intézmény volt.

A védelem elvei különböztek a szerint, hogy
ingatlan vagy
ingó dolog-e az eljárás tárgya

a birtokvédelem kialakulása

a *possessorius* birtokvédelem intézményrendszerét a ***praetor*** alkotta meg fokozatosan **a második pun háborút** (Kr.e. 218-201) **követő időben**

A *praetor* először (1) **a közföldek birtokosainak**, pusztán birtokuk alapján adta meg a nem nélkülözhető védelmet.
Hasonló igény jelentkezett (2) a ***precarium*ba kapott földek** birtokosai részéről is, mivel a *precarium* addig, mint tisztán szívességi viszony, a jog világán kívül esett.
Utóbb (3) a **magántulajdonban álló valamennyi ingatlanra**,
majd (4) az **ingókra** is kiterjesztették a védelmet.

A birtokvédelmet a *praetor* **államigazgatási eljárásban**, ***interdictum*okkal** biztosította. Ezek *formula*-mintáit, valamint a jogos önhatalom igénybevételeinek feltételeit ***edictum*ában meghirdette.**

interdicta retinendae possessionis - ***interdicta recuperandae possessionis***
(a megzavart birtokhelyzet megtartására - az elvont dolog visszaszerzésére)

interdictum simplex* - *interdictum duplex

ingatlanok birtokvédelme

***interdictum uti possidetis* (A)**

Interdictum uti possidetis-t abban az esetben bocsát ki a *praetor*, amidőn az előtte megjelent folyamodó az ingatlant az *interdictum* kiadása idején birtokolva azt állítja, hogy alperes őt az ingatlan békés birtoklásában **zavarta**.

az ***interdictum uti possidetis*** legegyszerűbb alkalmazási esetének eseménysora a következő:

1.	**A** zavarja **F**-t az ingatlan birtoklásában
2.	**F** a zavarás ellen **interdictum**ot kér a praetortól
3.	Praetori vizsgálat (simplex)
4.	A praetor megállapítja az indokolatlan zavarást
5.	**F**-nél hagyja a dolgot és eltiltja **A**-t a zavarástól
	(megtartó hatály)

ingatlanok birtokvédelme (2)

***interdictum uti possidetis* (B)**

Az eseménysor, melyben az ***interdictum uti possidetis*** alkalmazásra kerül, azonban így is lejátszódhatott:
(a zavarás csak egy önhatalmú kísérlet a dolog visszaszerzésére a korábbi birtokos által)

–2.	Eredetileg **A** hatalmában volt az ingatlan	
–1.	Az ingatlant **F** elvette tőle erőszakkal	
1.	Erre **A** visszakarja tőle venni az ingatlant, de ez nem sikerül, de zavarja **F**-t a birtoklásban	
2.	**F** a zavarás ellen **interdictum**ot kér a praetortól	
2a.	Ezzel szemben **A** kifogást emel és **F** hibás birtoklására hivatkozik (**exceptio vitiosae possessionis**)	
3.	Praetori vizsgálat (duplex)	
4.	**A** nem tudja bizonyítani, hogy **F** korábban erőszakkal vette el tőle a dolgot, vagyis, hogy **F** hibás birtokos	**A** sikeresen bizonyítja, hogy **F** korábban erőszakkal vetette őt ki az ingatlan birtokából
5.	A praetor **F**-nél *hagyja* a dolgot, eltiltja **A**-t a zavarástól	A praetor *visszaadja* **A**-nak a dolgot
	(megtartó hatály)	(visszaszerző hatály)

ingatlanok birtokvédelme (3)

***interdictum unde vi* (A)**

Az ***interdictum unde vi*** a közönséges erőszakot (***vis cottidiana***) alkalmazó ingatlanfoglaló elleni védelmi eszköz, amely a birtok visszaszerzésére irányul, feltéve, hogy a **kivetés** egy éven belül történt.

Az egyszerűbb eseménysor váza a következő:

1.	**A** kivette **F**-t (nem fegyveres) erőszakkal az ingatlanból, tehát **A** birtokolja azt
2.	**F** a visszaszerzés érdekében **interdictum**ot kér a praetortól
3.	Praetori vizsgálat (simplex)
4.	A praetor megállapítja az erőszakos kivetést
5.	Visszaadja a dolgot **F**-nek
	(visszaszerző hatály)

ingatlanok birtokvédelme (4)

***interdictum unde vi* (B)**

Az eseménysor azonban úgy is elképzelhető, hogy a bepanaszolt kivetés annak eredménye, hogy a korábbi birtokos önhatalommal sikerrel visszafoglalta az ingatlant:

–2	Eredetileg **A** hatalmában volt az ingatlan	
–1	Az ingatlant **F** elvette tőle erőszakkal	
1.	Erre **A** visszavette tőle megengedett (nem fegyveres) erőszakkal az ingatlant, tehát ő birtokolja azt	
2.	**F** a visszaszerzés érdekében **interdictum**ot kér a praetortól	
2a.	Ezzel szemben **A** kifogást emel és **F** hibás birtoklására hivatkozik (**exceptio vitiosae possessionis**)	
3.	Praetori vizsgálat (duplex)	
4.	**A** nem tudja bizonyítani, hogy **F** korábban erőszakkal vette el tőle a dolgot, vagyis, hogy **F** hibás birtokos	**A** sikeresen bizonyítja, hogy **F** korábban erőszakkal vetette őt ki az ingatlan birtokából
5.	A praetor **F**-nek *visszadja* a dolgot	A praetor **A**-nál *hagyja* a dolgot
	(visszaszerző hatály)	(megtartó hatály)

ingatlanok birtokvédelme (5)
interdictum de vi armata

Az ***interdictum de vi armata*** az ***unde vi*** szigorúbb esete:
az ellen megy (egy éven túl is), aki a felperest csoportos vagy fegyveres erőszakkal verte ki az ingatlan birtokából.
Ellene nem hozható fel az ***exceptio vitiosae possessionis***, vagyis a ***vis armata***t alkalmazó nem hivatkozhat a felperes vele szembeni hibás birtokára.
Az eseménysor így vázolható:

–2.	Eredetileg **A** hatalmában volt az ingatlan
–1.	Az ingatlant **F** elvette tőle erőszakkal
1.	**A** kivette **F**-t meg nem engedett (fegyveres vagy csoportos) erőszakkal az ingatlanból, tehát **A** birtokolja azt
2.	**F** a visszaszerzés érdekében **interdictum**ot kér a praetortól
3.	Praetori vizsgálat (simplex)
4.	A praetor megállapítja a fegyveres erőszakkal történt kivetést
5.	Visszaadja a dolgot **F**-nek
	(visszaszerző hatály)

az ingók birtokvédelme

Az INGÓ dolgok birtokának védelmére a klasszikus korban mind **háborítás**, mind pedig **elvonás** esetére,
az ugyancsak igénybe vehető **önhatalom** (önvédelem, ill. a hibás birtokossal szembeni önsegély) **mellett**, **egyetlen** *possessorius* jogeszköz szolgált:
az ***interdictum utrubi***

Ez az *interdictum* ***duplex***, a benne foglalt parancs mindkét félhez szól.

A birtokpert közülük az nyeri meg, aki az *interdictum* kiadását **megelőző évben** az **ingó dolgot hosszabb időn át birtokolta** mint ellenfele, feltéve, hogy birtoka az ellenféllel szemben nem hibás.

Megegyezik tehát az ingatlanok birtokvédelmének elveivel annyiban, hogy a hibás birtokossal szemben egy éven belül visszaszerző hatályú.

Az alapvető eltérés abban van, hogy itt nem az *interdictum* kiadásakori, tehát pillanatnyi hibátlan birtok a **mérvadó**, hanem az, hogy a felek közül ki birtokolta **a dolgot a megelőző évben hosszabb ideig hibátlanul**.